



ÖĞRENCİ, SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYI ve ÖĞRETMENLERİNİN DEĞER HİYERARŞİSİ*

Kadir KARATEKİN**

Ebru GENÇTÜRK***

Gökçe KILIÇOĞLU****

Öz

Sosyal bilgiler dersi değer öğretiminde önemli bir misyona sahiptir. Bu ders kapsamında öğrencilere kazandırılması gereken 20 temel değer belirlenmiştir. Sorumluluk, saygı, hoşgörü, aile birliğine önem verme, kültürel mirasa duyarlılık bu değerlerden bazılarıdır. Bireyler için ise bu değerlerin bazıları daha önemli olabilmektedir. Bu düşünceden hareketle bu araştırmada öğrenci, sosyal bilgiler öğretmeni ve öğretmen adaylarının değer hiyerarşisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla çalışma grubundan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerleri kendilerince önem derecesine göre (ilk 3 değer) sıralamaları ve gerekçelerini ifade etmeleri istenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (casestudy) kullanılmıştır. Çalışmada veri toplamak amacıyla yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış mülakatlar doküman incelemesi yoluyla kod ve temalar belirlenerek analiz edilmiştir. Araştırma Ankara, Kastamonu ve Trabzon illerinde yürütülmüştür. Araştırmaya bu illerde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri, alt-orta ve üst gelir düzeyine sahip ortaokul 6. 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrenciler ve son sınıfa devam eden sosyal bilgiler öğretmen adayları dahil edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre tüm katılımcıların değer

* Bu çalışmanın özeti II. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, kadirkaratekin@gmail.com

*** Yrd. Doç. Dr. KTÜ Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, gencturkebru@hotmail.com

**** Öğretim Gör. Dr. Gaz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gokcekilicoglu@gmail.com

sıralamasında ilk üç arasında yer alan değerleri sırasıyla saygı, dürüstlük ve vatanseverliktir. Her üç grupta öne çıkan ortak değer in dürüstlük olduğu, öğrenci ve öğretmen adaylarının tercihlerinin birbirine daha çok benzerlik gösterdiği, öğretmenlerin ise sevgi, hoşgörü ve aile birliğine önem verme değerlerini öne çıkardıkları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler, Öğretmen Adayı, Öğrenci, Değer, Değerler Hiyerarşisi.

STUDENTS', PRESERVICE TEACHERS' AND INSERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS' VALUE HIERARCHIES

Abstract

Social studies course has an important mission to teach values. Within the scope of this course, 20 fundamental values such as responsibility, respect, tolerance, family bond and susceptibility for cultural heritage were determined for students to gain. Considering the assumption that some of these values may be more important than others for individuals, in this study, it was aimed to determine the value hierarchies of students, preservice and inservice social studies teachers. Therefore, participants were asked to put values which are included Social Studies Education Curriculum into order based on their importance level and to state the first three values. In this study, case study method as a qualitative research method was conducted. Data were collected through semi-structured interviews and the data were analyzed by using document analysis method. The data were collected from three cities of Turkey and inservice social studies teachers, students and preservice social studies teachers were participated. Results of this study revealed that, all participants stated respect, honesty, and patriotism as the most important three values for them. Honesty is the common value for all three groups and students' and preservice teachers' responses were more similar. On the other hand, teachers reported more importance to love, tolerance, and family bond values.

Keywords: Social Studies, Preservice Teacher, Student, Value, Hierarchy of Values

1. GİRİŞ

Değer, Türk Dil Kurumu'nun, Büyük Türkçe Sözlüğü'nde "*bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü, karşılık*" olarak tanımlanmaktadır(TDK, 2013). İnsanlar hayatlarında her zaman bazı şeyleri daha önemli bazı şeyleri ise daha önemsiz olarak görmüşlerdir. Örneğin bir kız çocuğu için sahip olduğu oyuncak bebek diğer oyuncaklarından daha önemli ve daha kıymetli olabilir. Bu kıymet kız çocuğunun sahip olduğu oyuncak bebeğine yönelik duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkileyebilir ve diğer oyuncaklarına karşı göstermediği hassasiyeti oyuncak bebeğine karşı gösterebilir. Görüldüğü gibi değer; bir şeyi sevmeyi ona önem vermeyi ve onu korumayı gerektirmektedir. Toplum hayatında da bireylerin önem verdiği, koruduğu ve gelecek nesillere aktardığı bir takım değerler vardır. Bu değerler toplumsal değerler olarak ifade edilmektedir. Toplumsal değerler, insanların etik ya da uygun davranışlar hakkında neyin doğru neyin yanlış olduğu, neyin istenilir neyin istenmez olduğu konusunda fikirler gösterirler (Marshall, 2009). Nitekim Güngör (2000) değerleri, bir şeyin insan tarafından arzu edilebilir ya da edilemez olduğu hakkındaki inançlar şeklinde tanımlamıştır. Değerler belirli bir toplumda bireysel ve grupsal yaşamın düzenini sağlamak amacıyla bireylerin düşünce, tutum ve davranışları üzerindeki belirli ölçütlerdir (Tolan, 1978). Her toplumun sahip olduğu kültürü meydana getiren inançlar, fikirler ve normlar sistemi vardır. Bunlardan her biri değerdir (Ülken, 1969). Sosyal bilgiler öğretim programında ise değer; bir sosyal grup veya toplumun varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2005). Bu tanımlar analiz edildiğinde değerlerin toplum hayatındaki düzenin, işleyişin ve sürekliliğin sağlanmasında insanların kabul ettiği ve yaşamlarına yön verici ölçütler olduğu görülmektedir. Toplum hayatında iyinin ya da kötünün insanlar arasında kabul görmüş ortak bir ölçütü olmadığı zaman o toplumda bir uyum olmayacağı gibi, o toplumu oluşturan fertlerin de mutlu ve huzurlu bir yaşam

sürmesi düşünülemez. Değerler davranışlara yön verdikleri ve bir toplumdaki insanlar tarafından ortaklaşa benimsedikleri için davranışlarda benzeşmeye, dolayısıyla kalıplaşmaya yardım ederler (İçli, 2011). Bu özelliği ile değerler aslında toplumda bir düzenleme ve denetim aracı olarak görev yaparlar (Tezcan, 2012). Dolayısıyla değerleri olmayan bir toplum en güçlü toplumsal kontrol aracını yitirmiş demektir (Bozkurt, 2011).

Sosyal hayatın işleyişinde, düzenlenmesinde ve sürekliliğinde belki de yazılı kurallardan, daha önemli bir rolü olan toplumsal değerlerin o toplumu oluşturan tüm bireyler tarafından benimsenmesi ve içselleştirilmesi gerekmektedir. Değerlerin bireyler tarafından hissedilmesi ve içselleştirilmesi için de bu değerlerin daha küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerekmektedir. Bu toplumsal ihtiyaç, eğitime önemli görevler yüklemektedir. Eğitimin toplumsal işlevlerinden en önemlisi toplumun değerlerini çocuklara çeşitli yollarla öğretmektir (Tezcan, 1999). Çünkü değerler, eğitim aracılığıyla geliştirilmesi ve olgunlaştırılması gereken önemli bir alanı oluşturmaktadır (Doğanay, 2011). Kirschenbaum (1994)'a göre değer eğitimi, değer geliştirmeye yardımcı olur ve insanların bulunduğu her yerde yapılır. Nitekim her yetişkin, çocuk için iyi ya da kötü bir model teşkil etmektedir (Akt: Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Çocuk; iyi ya da kötü model alacağı ilk yetişkinler ile aile içinde karşılaşmaktadır. Eğitimin ailede başladığı düşünüldüğünde ailenin çocuklarına kazandıracığı/kazandıramayacağı değerler toplum hayatını olumlu ya da olumsuz etkileyecektir. Çünkü aile toplumsal yapıyı oluşturan temel kurumlarından birisidir. Çocuğun toplumsallaşmasının başladığı ilk yer ailedir. Çocuk, değerleri, duyguları ve konum beklentilerini ailenin her üyesiyle olan deneyimleri yoluyla öğrenir (Tezcan, 1999). Bu deneyimler toplumun bireylerden beklentisiyle uyuşmayan deneyimler ise bu deneyimlere maruz kalan bir çocuğun toplumsallaşmasında sorunlar yaşanacaktır. Örneğin aile içinde babanın anne üzerindeki baskıcı tutumu ve aile içindeki kararlara katılımdaki dışlayıcı tavırları çocuğun okul hayatını veya akranları ile olan ilişkilerini olumsuz etkileyecektir. Çocuk

sürekli babasından gördüğü davranışı model olarak aldığı için toplumsal ilişkilerinde nasıl davranacağını ister istemez babasından gördüğü davranışlar belirleyecektir. Arkadaşları ile oynayacağı bir oyuna karar verirken arkadaşlarına sorma ihtiyacı duymayacaktır. Dolayısıyla bu durum onu akranları ile bir çatışma içerisine sokacaktır. Çünkü çocuklar toplum hayatına aile ortamının sunduğu imkân ve fırsatlar ile bunlara esas olan anlayışlar ile katılırlar (Doğan, 2004). Nitekim Akyüz (1991), sosyal grupların çok özel bir biçimi olan ailede bir sosyal-ahlaki güç alanı olduğunu, ailenin bu alan aracılığı ile üyelerini belli bir sosyo-kültürel şahsiyet kalıbına zorladığını ifade etmektedir. Ailenin bu eğiticilik rolünün gereği gibi yerine getirilmediğinde de toplumların varlıklarını sürdüremeyeceği vurgulanmaktadır (Akyüz, 1991).

Bireylerin toplumsallaşmasında etkili olan unsurlardan birisi de okullardır. Okullar toplumsal kültür ve değerlerin korunması ve sürdürülmesi kadar; yeni değerlerin oluşturulmasında da çok önemli bir role sahiptir (Doğan, 2011). Brezinka'ya göre okullar yeni yetişenleri toplum için yararlı ve değerli sayılan şahsiyet haline getirmek amacıyla kurulmuş sosyal sistemin temel bir parçasıdır (Akt: Ergün; 1994). Aileden kazandığı değerler ile sosyal sistemin bir parçası olan okullara gelen çocuklar burada farklı bir çevre ile karşılaşmaktadırlar. Birincil ilişkilerin olduğu ailede çocuk kendisini kabul ettirme kaygısı taşımazken okulda kendisini kabul ettirmek için akranları ile bir mücadele içerisinde kendisini bulmaktadır. Aslında okul çocuğa bu anlamda yeni fırsatlar sunmaktadır. Okul, çocuğa ailesinden duygusal bağımsızlık kazandığı ve toplumda geçerli olan değerlerin takviye edildiği bir çevredir (Tezcan, 1999). Bu çevre içinde formal ya da informal olarak öğrenecekleri, çocuğun toplumsallaşmasına büyük katkı sağlayacaktır. Çocuğun zamanının büyük bir kısmını okulda geçirdiği düşünüldüğünde okulda kazanacağı değerler onun toplum hayatındaki yaşamını büyük ölçüde etkileyecektir. Okulda toplumsal değerlerin kazandırılmasında en önemli sorumluluk öğretmenlere düşmektedir. Ancak okullar bugün sadece başarı toplumlarına odaklandığı için eğitim amacı ikinci plana itilmiştir (Ergün, 1994). Bu

durum değer öğretiminde öğretmenlerin hareket alanlarını sınırlandırmıştır. Oysa ki öğretmenlerin değer aktarımında önemli bir yeri ve gücü vardır. Özellikle öğrencileri için bir model oluşturmaları açısından çocuğun toplumsallaşmasını sağlayan bir araçtır (Tezcan, 1999). Demokratik bir toplum olma yolunda hızla ilerlerken kendimize şu soruyu sormamız gerekiyor: Acaba biz sadece başarılı bireylerden oluşan bir toplum mu istiyoruz? Yoksa ulusal ve evrensel değerlere sahip başarılı bireylerden oluşan bir toplum mu istiyoruz? Hiç kimsenin ikinci soruya hayır diyebileceği düşünülemez. Önemli olan bunun nasıl yapılacağıdır. Okullarda hem başarılı hem de değerlere sahip öğrencileri yetiştirmek öğretmenlerin görevidir. Aile burada öğretmenin en önemli destekçisi ve yardımcısı konumundadır. Ailenin desteği olmadan öğretmen istediği hedefe ulaşamayacaktır. Görüldüğü gibi değer eğitiminin en önemli paydaşları aile, çocuk ve öğretmendir. Yarının öğretmenleri olacağı için bu paydaşlardan birisi de öğretmen adaylarıdır.

Değerler, eğitim aracılığıyla geliştirilmesi gereken önemli bir alan olduğu halde, uzun yıllar hem genel eğitim içinde hem de sosyal bilgiler eğitimi içinde gereken yeri ve önemi alamamıştır (Doğanay, 2011). Okul programları içinde değer eğitiminin ihmal edilmesinin nedenini Tyler (1973), duyuşsal alanın okulun sorumluluğundan daha çok ailenin ve dini kurumların sorumluluğuna bırakılmasını ve bilişsel öğrenme gerçekleşirken duyuşsal özelliklerin kendiliğinden ortaya çıkacağına olan inancı göstermektedir (Akt: Gömleksiz ve Kan, 2012). Bununla birlikte değer eğitimi, eğitim sistemimizdeki değişimle öğretim programları içine girmiştir. Ancak bu kez de uygulamadaki eksikliklerden ve eğitim sisteminin kendi içinde bir tutarlılık göstermemesinden (sınava endeksli eğitim sistemi, öğrencilere öğretim programlarında yer alan değerleri kazandırmanın önüne geçmektedir) dolayı etkili bir şekilde verilememektedir. Bu olumsuzluğa rağmen öğretim programları içinde değer eğitime yer verilmesi önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir. 2004 sosyal bilgiler dersi öğretim programında değerlere ve değer eğitime özel bir önem verildiği

görülmektedir (Akbaş, 2008). Bu sosyal bilgiler dersinin doğasından kaynaklanmaktadır. Çünkü iyi insan ve demokratik iyi vatandaşlar yetiştirme amacı olan sosyal bilgiler dersinin başlı başına bir değer eğitimi dersi olduğunu söylemek hiç de abartı sayılmaz. Nitekim 4. sınıftan 7. sınıfa kadar bu ders kapsamında öğretilecek değerlerin sayısı MEB tarafından 20 olarak belirlenmiştir. Bunlar "*adil olmak, aile birliğine önem vermek, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverliktir.*" Kan (2010) sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin verilmesinin önemini, "öğrencilerin sosyal hayata uyum sağlamaları için ihtiyacı olan değerleri öğrenmeleri ve farklı toplumların değerlerini bilmeleri" olarak ifade etmiştir. Gömleksiz ve Cüro (2011) ise bir vatandaşlık eğitimi programı olan sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin önemini bu dersin en başta etkin vatandaş yetiştirme amacı olmasından kaynaklandığını ifade etmişlerdir.

Bir toplumun davranış kalıplarını doğru olarak değerlendirebilmek için değerlerini bilmek gerekir (İçli, 2011). Öğretmenlerin, öğretmen adaylarının ve öğrencilerin davranış kalıplarını değerlendirebilmek için de onların değerlerini bilmek gerekir. Hogg ve Vaughan (1998)' a göre insanlar, değer sistemlerini oluşturan bir değerler hiyerarşisine sahiptirler. Bir kimsenin değerler sıralamasının birinci veya en üst sırasında bulunan değer onun temel değeri sayılabilir ve en yukarıya koyduğu değer onun her şeyden daha fazla değer verdiği şeydir (Bartelds, Debats, 1996'dan Akt: Aydın, 2005). Bundan dolayıdır ki öğretmenlerin değerler konusunda tarafsız olduğu düşünülse de, her zaman benimsedikleri değerleri ifade ederler. (İşcan, 2011). Kendi değer yargılarını daha çok öne çıkarırlar. Bu sebeple belirli bir toplumun değerler dünyasının profilini çizmek istediğimizde sundukları hiyerarşik düzeni göz önüne almalıyız. Değerlerin hiyerarşik yapısı sosyal değişimin açıklanması veya tahmin edilmesi açısından da önemlidir (Doğan, 2011). Bu noktada öğretmenlerin, öğretmen

adaylarının ve öğrencilerin sahip oldukları değerler dünyasının profilini çıkarabilmek için onların değer hiyerarşilerini bilmemiz önem arz etmektedir.

Değerler konusu ile ilgili literatürde çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Yapılan araştırmaların bir kısmı ile Schwartz'ın "Değerler Listesi", Schwartz ve arkadaşlarının geliştirdiği Portre Değerler Ölçeği ve Rokeach'ın değerler ölçeği kullanılarak öğretmenlerin değer yönelimleri tespit etmeye yönelik çalışmalardır (Yılmaz, 2009; Aktepe ve Yel, 2009; Dilmaç, Ertekin ve Yazıcı, 2009; Memiş ve Gedik, 2010; Fırat, ve Açıkgöz, 2012; Yapıcı, Kutlu, ve Bilican, 2012). Ancak bu çalışmada katılımcıların değer yönelimleri sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla literatürdeki araştırmaların çok azı bu makalenin konusu ile ilgilidir. Bu konuyla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak; ilköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler (Yiğittir, 2010), Türkçe öğretmeni adaylarının değer kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları (Kolaç ve Karadağ, 2012), Türk sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin deneyimleri: fenomenolojik bir yaklaşım (Yıldırım, 2009), değerlere ilişkin Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan örneklemindeki Türk öğrencilerin görüşlerinin incelenmesi (Taşdemir, 2012), sokakta çalışan ve çalışmayan ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler programındaki değerlere ilişkin algıları (Yılmaz, Göçen ve Yılmaz, 2013), ilköğretim öğretmenlerinin "değer" kavramına yükledikleri anlamlar (Balcı ve Yelken, 2010), ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri (Yiğittir ve Öcal, 2010), ilköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler (Deveci ve Ay, 2009), Türkiye'deki öğretim elemanlarının çocuklarına, öğrencilerine ve meslektaşlarına ilişkin değer tercihleri (Özdemir, Ünsal, Yüksel ve Cemaloğlu, 2010), öğretmen adaylarının bireysel ve örgütsel değerler ile öğrencilerde görmek istedikleri değerlere ilişkin önem sırası algıları (Özdemir ve Sezgin, 2011) isimli araştırmalara ulaşılmıştır. Bu araştırma ise hem öğrenci hem sosyal bilgiler öğretmen adayı hem de sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere ilişkin değer hiyerarşilerini

ortaya çıkarması açısından önem arz etmektedir. Böylece katılımcıların sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler içinde en fazla önem verdikleri değerler ile en az önem verdikleri değerler tespit edilecektir.

2.YÖNTEM

Bu araştırmada öğrenci, sosyal bilgiler öğretmen adayı ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin sahip oldukları değer hiyerarşilerini nedenleri ile ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması (case study) kullanılmıştır. Büyüköztürk ve diğerlerine (2009) göre nitel araştırma ayrıntılı ve derinlemesine veri toplama, katılımcıların bireysel algılarını, deneyimlerini ve bakış açılarını doğrudan öğrenme, mevcut durumları anlama ve açıklamak için başvurulan bir yöntemdir. Durum çalışması ise güncel bir olgu, olay, durum, birey ve gruplar üzerinde odaklanıp kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde araştırmacının kendi değer yargılarını işe koşmadan ve durumları çok yönlü, sistemli ve derinlemesine inceleyen görgül bir araştırma desenidir (Patton, 1990; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Yin (2003) ve Çepni'ye (2009) göre bu desen çalışması araştırmacıya kısa sürede derinlemesine bilgiler elde edebilme imkânı sunmaktadır.

2.1. Veri Toplama Aracı

Yapılan araştırmalarda veriler, çeşitli kaynaklardan çeşitli yollarla elde edilir (Balcı, 2009). Nitel araştırmalarda veriler gözlem notları, görüşme kayıtları, dokümanlar, resimler ve diğer grafik sunumları ile toplanabilir (Ritchie ve Lewis, 2003; Cohen ve ark., 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmada veriler derinlemesine görüşme tekniği ile toplanmıştır. Eğitimin önemli aktörleri olan öğrenci, öğretmen adayı ve öğretmenlerin sahip oldukları değer hiyerarşileri konusunda kişisel görüşleri önemli olduğu için bu araştırmada derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Öğrenci, sosyal bilgiler öğretmen adayı ve öğretmenlerinin değer

hiyerarşilerini derinlemesine görüşme tekniği ile tespit etmek amacıyla araştırmacılar tarafından 4 açık uçlu sorudan oluşan bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Ölçme aracı, çalışma öncesinde yapılan pilot uygulama sonuçları, araştırmacıların ve alan uzmanının görüş birliği doğrultusunda geliştirilmiştir. Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Çalışma grubunun değer algısı nedir?
2. Çalışma grubunun ilk üç değeri (öğretmen, öğrenci ve öğretmen adayı) arasında hangi değerler yer almaktadır? Bunun sebepleri nelerdir?
3. Öğretmen ve öğretmen adaylarının öğrencilerine öğretmek istedikleri ilk üç değer hangisidir? Bunun sebepleri nelerdir?
4. Öğrenciler, ailelerinin ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin öncelikli olarak hangi değerleri öğretmelerini istemektedirler? Bunun sebepleri nelerdir?

2.3. Çalışma Grubu

Araştırma Ankara, Trabzon, Kastamonu illerindeki üniversite ve bazı orta okullarda yürütülmüştür. Araştırma her ilden 10 olmak üzere 30 öğrenci, 30 öğretmen adayı ve 30 öğretmen ile toplamda 90 kişi ile yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemleri arasında yer alan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi seçilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminde amaç görece olarak küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Katılımcılar belirlenirken öğrencilerin farklı sınıf düzeylerinde; öğretmen adaylarının ise son sınıftan olmasına dikkat edilmiştir, öğretmenlerin seçiminde ise okuttukları sınıf seviyesinin ve görev yerinin çeşitliliği göz önünde bulundurulmuştur.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışma grubuyla yapılan her bir görüşme ortalama 40 dakika sürmüştür. Bilgisayar ortamında yazılı hale getirilen bu görüşmeler her bir araştırmacı tarafından tek tek okunarak değerlendirilmiş ve verilen yanıtlara dayalı bir kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Araştırmacılar tarafından belirlenen kodların güvenilirliğinin ölçülmesi amacıyla elde edilen dökümler üç araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlamaya tabi tutulmuş ve bunlar karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda her bir kod için “görüş birliği” ve “görüş ayrılığı” sayıları tespit edilerek araştırmanın güvenilirliği Miles ve Huberman’ın (1994) formülü (Güvenirlik = görüş birliği / [görüş birliği + görüş ayrılığı] X 100) kullanılarak hesaplanmıştır. Nitel çalışmalarda, kodlamalar arasındaki uyumun %70 ve üzeri olduğu durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olduğu ifade edilmektedir (Akt. Yıldırım ve Şimsek, 2011). Bu çalışmada ise her bir alt problem için belirlenen kodların güvenilirlik yüzdesinin %90’ın üzerinde olduğu belirlenmiştir. Analiz sürecinde katılımcı öğrenciler için Ö1, Ö2, öğretmen adayları için ÖA1, ÖA2, öğretmenler için ÖĞ1, ÖĞ2 kodları kullanılmıştır. Analizler çalışma grubundan alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

3. BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırma sorularına paralel olarak elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

1. Katılımcıların “Değer” Kavramına Yönelik Algılarına İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Değer, günlük yaşamda yaygın olarak kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle değerle ilgili bir araştırmanın temel problemlerinden birisinin kavramın nasıl algılandığıyla ilgili olmasına karar verilmiştir. Bu amaçla katılımcılara “Değer denilince ne anlıyorsunuz? Sizce değer nedir?” soruları yönlendirilmiştir. Bu sorulara verilen cevaplar doğrultusunda aşağıda yer alan Tablo 1’ de katılımcıların

değer kavramına yönelik algıları sunulmuştur. Değer algıları “toplumsal” ve “bireysel” bakış teması altında analiz edilmiş ve her bir gruba yönelik örnek cevaplara yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların “Değer” Kavramına Yönelik Algıları

Değer nedir?	Öğretmen	Öğretmen adayı	Öğrenci	Toplam
	f	f	f	f
Toplumsal bakış	27	21	18	66
Bireysel bakış	17	22	41	80
Toplam	44	43	59	146

Tablo 1’de katılımcıların değer kavramına yönelik algılarını içeren ifadelerin belirlenen temalara göre dağılımı yer almaktadır. “*Toplumsal bakış*” teması, değer tanımı “*toplumu bir arada tutan, toplum kuralları, toplum düzeni, toplum birikimi, manevi kültür öğeleri v.b*” topluma vurgu yapan ifadelerin yer aldığı tema olarak belirlenirken, “bireysel bakış” temasında bireye kazandırılması gereken davranış, kişilik özellikleri, kişiye verilen önem, insan olmanın gereği, insan yaşamını yönlendiren şeyler” gibi ifadeler yer almaktadır.

Tablo 1’e göre “*toplumsal bakış*” kategorisinde yer alan görüşlerin çoğunun öğretmenler tarafından ifade edildiği belirlenmiştir. Öğretmen adayı ve öğrencilerin ise “*bireysel bakış*” temasına uygun verdikleri cevapların daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcı ayrımı yapmadan bir değerlendirme yapıldığında ise “bireysel bakış” temasına uygun olan düşüncelerin öne çıktığı görülmektedir. Her bir katılımcı grubunun her iki temaya uygun verdiği cevap örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Toplumsal bakış:

ÖĞ5. “Toplumun ayakta tutan çimento” ÖĞ6. “Bireyin toplumda hareketlerini düzenleyen kurallar bütünü.” ÖĞ7. “Toplumun temel taşları/bir toplum için önem taşıyan maddi manevi kıymetler.” ÖA1. “Değer İnsanı yücelten ve toplum olarak bir arada yaşamalarını sağlayan ve toplumun kültüründen beslenen kurallar topluluğudur” ÖA3. “Yaşadığı toplumda sahip olduğu milli ve manevi şeylerdir.” ÖA4. “Toplum düzenini sağlar/toplumun bir arada tutar” Ö1. Toplumda düzenliliği sağlayan şeylerdir. Gelenek, görenek, kıymet.” Ö2. “Toplumun barış içinde yaşamasını sağlayan şeylerdir.” Ö4. “Toplumda öne çıkan şeyler. Toplumca benimsenen değerli kılınan herşey.”

Bireysel bakış:

ÖĞ1. “Çocuklara/bireylere kazandırılması gereken davranış ve olguların bütünüdür.” ÖĞ2. “insanların birbirine saygılı olmaları kendileri için istemediklerini başkalarına yapmamaları.” ÖĞ3. “Yaşam biçimi” ÖA6. “İnsanı insan yapan kavramlar/herşey/insanı tanıtırken öne çıkan şeyler” ÖA7. “Bireyin erdemli bir insan olması için gerekli şeylerdir.” ÖA8. “bence değer bir şeye bir duyguya, bir düşünceye veya bir kimseye verilen önem olarak düşünüyorum” Ö5. “Kişiyi /bir şeye verdiğimiz önemi ifade eder. Örneğin , annemin beni önemsemesi değer vermesi.” Ö7. “İnsanların kişilik özelliklerini belirten kavramlardır.” Ö8. “insanları daha iyi tanımamıza yarayan kavramlardır.”

Katılımcıların değer algısına yönelik örnek cevaplarına bakıldığında; **toplumsal bakış temasında**, değerlerin insanların birlik, beraberlik ve ortak bir yaşam alanı oluşturmalarındaki ölçütlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Değer kavramının literatürde yaygın olarak kullanılan tanımında da toplumu bir arada tutma ve birleştirici olma vasfının ön plana çıktığı görülmektedir. Değer kavramının soyut özellik taşıması nedeniyle **bireysel bakış temasında ise**; özellikle öğrenci ifadelerinin daha çok yer aldığı görülmüştür. Bu temada değer, daha çok kişilik özellikleri ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Değerlerin kişilerin davranışlarında vücut bularak somut olarak

sergilenmesi öğrencilerin daha çok bireysel bakış açısına sahip olmasında etkili olabilir. Bu nedenle öğrenciler yakın çevre örneklerinden hareketle değeri tanımlamaya çalışmış anne, baba ve arkadaşlarının bu konuda etkili olduğunu gösteren ifadeler kullanmışlardır.

2. Öğrencilerin Değer Sıralamasına Ait Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilere sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler bir tablo olarak gösterilmiş ve bu değerlerden kendileri için öncelikli olan üç değeri önem sırasına göre söylemeleri istenmiştir. Öğrencilere cevap vermeden önce tabloyu incelemeleri ve verecekleri cevabın nedenini düşünmeleri için süre tanınmıştır. Tablo 2'de öğrencilerin ilk üç değerine ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Tercih Ettikleri İlk Üç Değeri

Değerler	1. Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Adil olma	7	2	3	12
Saygı	4	9	3	16
Dürüstlük	3	4	2	9
Aile birliğine önem verme	3	1	2	6
Sevgi	2	2	3	7
Hoşgörü	1		5	6
Sorumluluk	1	2	2	5
Özgürlük	2	1	2	5
Çalışkanlık	1	1	3	5
Sağlıklı olmaya önem verme	2	2		4
Yardımsızlık	-	1	3	4
Vatanseverlik	2	1		3
Bağımsızlık	1	1	1	3
Dayanışma	1	1	-	2
Bilimsellik	-	1	-	1
Duyarlılık	-	1	-	1
Temizlik	-	-	1	1

Tablo 2'ye göre öğrencilerin **birinci** tercihlerinin başında "*adil olma, saygı, aile birliğine önem verme ve dürüstlük*" değerinin geldiği görülmektedir. Öğrencilerin **ikinci** sırada tercih ettikleri değerler arasında "*saygı ve dürüstlük*" yer alırken, öğrenciler **üçüncü** sırada "*hoşgörü, adil olma, saygı, sevgi çalışkanlık ve yardımseverlik*" değerlerini tercih etmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerin estetik, barış, misafirperverlik değerlerine hiç yer vermedikleri, bilimsellik, duyarlılık ve temizlik değerlerini ise sadece bir öğrencinin tercih ettiği belirlenmiştir. Toplamda ilk üç sıralamada en çok yer alan değerlere bakıldığında ise 30 öğrencinin 16'sının saygı değerini ilk üç içerisine aldığı ve bu değer en çok tekrarlanan değer olarak birinci sırada yer aldığı, bu değeri sırasıyla adil olma (12) ve dürüstlük (9) değerinin takip ettiği belirlenmiştir.

Öğrencilerin en çok tekrarlanan saygı değerine yönelik gerekçelerine bakıldığında; saygılı olmama durumunda değer görmeyecekleri, büyükleri tarafından sevilmecekleri, diğer insanların gözünde küçülecekleri, toplum tarafından dışlanacakları gibi gerekçeleri öne sürdükleri belirlenmiştir. Bu gerekçelerde özellikle aile büyüklerinin telkinlerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim örnek öğrenci cevaplarından da bu çıkarımı yapmak mümkündür. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

Ö7. "*Saygılı olmayan insan toplum tarafından dışlanır*", Ö10. "*Saygılı olursak büyüklerimiz bizi sever.*", Ö20. "*Saygılı olmazsak büyüklerimizin gözünde küçülürüz*"

Öğrencilerin adil olma değerine yönelik ise; adil olmama durumunda güvenin azalacağı, insanların haksızlığa uğrayacağı, aile yapısının bozulacağı, adil olan toplumlarda insanların birbirini sevip sayacağı şeklinde ki gerekçeler dikkati çekmiştir. Öğrencilerin öne sürdükleri gerekçelerde aile içinde ve okul ortamında çocuk/öğrenci ayrımı yapılmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Öğrenci cevapları da bu düşünceyi desteklemektedir. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

Ö21. "Aile adil olmazsa biri az diğeri çok sevilir, aile yapısı bozulur.", Ö8. "Adil olan toplumlarda insanlar haksızlığa uğramazlar.", Ö5. "Adil olma çok önemli çünkü her insana eşit davranılması gerekir. Birisini diğerine üstün tutmak yanlıştır." Ö15 "Adil olunmazsa haksızlıklar olur. Eğitim bile gerektiği gibi yapılamaz."

Öğrencilerin dürüstlük değerine yönelik ise; dürüst olmamanın güveni sarstığı, dini gerekçeler, öğretmenin yakınlık ve ilgisini kazanma, yalanın kötü olduğu ve yalan söyleyenlerin güvenilir olmadığı gibi gerekçelerin öne sürüldüğü belirlenmiştir. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

Ö13. "Dürüst olursam öğretmenim bana güvenir ve bana yakın davranır.", Ö5. "Allah bize emrediyor yalan söylemeyin diyor.", Ö11. "Ailemde böyle gördüm bana hiçbir zaman yalan söylemediler."

Sonuç olarak öne çıkan değerler ve gerekçelere bakıldığında öğrencilerin değer tercihlerinde aileleri, büyük olarak gördükleri kişiler ve öğretmenlerinin belirleyici olduğu ve sosyal çevrelerinde kabul/değer görmek için bu değerleri tercih ettikleri söylenebilir.

3. Öğretmen Adaylarının Değer Sıralamasına Ait Bulgular ve Yorumlar

Sosyal bilgiler öğretmenliği programı son sınıfa devam eden toplam 30 öğretmen adayıyla yapılan mülakat sonucunda adayların değer tercihlerine yönelik bulgular Tablo 3' de yer almaktadır. Katılımcıların son sınıfa devam eden adaylar arasından seçilmesinde adayların okul deneyimi yaşamış olmaları ve sosyal bilgiler programında değer ve değer yaklaşımlarına yönelik formal eğitim almış olmaları etkili olmuştur. Adayların sahip oldukları bu özelliklerin onların yapacakları değerlendirmelere kaynak teşkil edeceği düşünülmüştür.

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Tercih Ettikleri İlk Üç Değeri

Değerler	1 Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Saygı	8	2	3	13
Adil olma	5	2	2	9
Sevgi	4	2	1	7
Vatanseverlik	3	6	5	14
Dürüstlük	1	7	3	11
Aile birliğine önem verme	3	2	2	7
Sorumluluk	1	1	7	9
Özgürlük	1	1	1	3
Yardımseverlik	2	2	-	4
Hoşgörü	-	2	1	3
Bağımsızlık	1	-	2	3
Çalışkanlık	-	-	2	2
Duyarlılık	-	1	1	2
Bilimsellik	1	-	-	1
Barış	-	1	-	1
Misafirperverlik	-	1	-	1

Tablo 3'e göre öğretmen adaylarının programda yer alan değerlere yönelik sıralamalarının oldukça farklılık gösterdiği, sağlıklı olmaya önem verme, dayanışma, estetik, temizlik değerlerine hiç yer vermedikleri belirlenmiştir. Bunu yanı sıra barış, misafirperverlik, bilimsellik değerlerine ise sadece birer adayın yer verdiği görülmüştür. Öğretmen adaylarının birinci sırada gelen değerlerine bakıldığında (11 değere yer verilmiştir) saygı başta olmak üzere adil olma ve sevgi değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. İkinci sırada (13 değere yer verilmiştir) ise dürüstlük ve vatanseverlik

değeri öne çıkmıştır. Üçüncü sırada ise (12 değere yer verilmiştir) sorumluluk ve vatanseverlik değerlerinin vurgulandığı belirlenmiştir. Toplamda ilk üç sıralamada en çok yer alan değerlere bakıldığında ise 30 öğrencinin 14'ünün vatanseverlik değerini ilk üç içerisine aldığı ve bu değer en çok tekrarlanan değer olarak birinci sırada yer aldığı, bu değeri sırasıyla saygı (13) ve dürüstlük (11) değerinin takip ettiği belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının en çok tekrarlanan bu değerlere yönelik gerekçelerine bakıldığında vatanseverlik değerine yönelik; bu değer kültürel bir miras olarak görülmesi, sonradan kazanılamayacağı, tarih bilinci, varlık sebebi olarak görülmesi, diğer değerler için temel olması, temel yaşama hakkı için vazgeçilmez olma gibi gerekçeleri öne sürdükleri belirlenmiştir. Bu gerekçelerde özellikle tarihimizde yer alan kurtuluş mücadelesi, almış oldukları eğitim nedeniyle etkili vatandaşlık kavramına yapılan vurgunun öne çıkmasının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim örnek öğrenci cevaplarından da bu çıkarımı yapmak mümkündür. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

ÖA7. *"Bir kişinin vatani ailesi gibidir. Kişi nasıl ailesi olmadan kendini yapayalnız boşlukta hissederse vatansızlıkta aynı şeydir."*, ÖA25. *"Bu değer olmasaydı Kastamonu' da oturan bir insan bana ne Çanakkale'den diyebilirdi."*, ÖA3. *"Tarihten gelen temelimizde bu değer bulunmaktadır."* ÖA1. *"Bütün değerler vatanseverlikten geçiyor."* ÖA14 *"Vatanımız çok zorluklar içinde kazanıldığı için"*

Öğretmen adaylarının saygı değerine yönelik ise; saygının diğer değerlere temel oluşturduğu, toplumda bir eksik olarak görüldüğü, sosyal düzenin devamı için zorunluluk olduğu, toplumda birlikte yaşamak için ön koşul olduğu gibi daha çok toplumsal düzenin korunmasına yönelik gerekçeleri öne sürdükleri belirlenmiştir. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

ÖA21. *“İnsanların birlikte yaşama sürecinde en önemli değer olduğu için/bir toplumda saygı varsa o toplumda bölünmeler, çatışmalar ve kaoslar olmaz.”*, ÖA4. *“Saygı varsa diğer değerler arkasından gelir. Çünkü saygının olduğu yerde sevgide, hoşgörüde, duyarlılıkta aileye önemde, dayanışmada vb. tüm değerler olur.”*, ÖA2. *“Toplum hayatının düzenli olabilmesi için/toplumsal yaşam için ön koşuldur.”*

Öğretmen adayları dürüstlük değerine yönelik ise; dini, toplumsal ve ailevi gerekçeler öne sürmüşlerdir. Öğretmen adayları aile ve okulda çok vurgulandığı, dini inançları gereği ve toplumsal düzenin sağlanması ve toplumda kabul görmek için bu değeri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

ÖA18. *“Dürüst insan toplumdan değer görür vicdani olarak özgür olur.”*, ÖA6. *“Toplumun huzurunun sağlanmasında gerekli olduğu için...”*, ÖA2. *“dini açıdan önemli...”*, ÖA7. *“Ailemden kaynaklanıyor, Hem ailemde hem de okulda bu değer çok vurgulandığı için...”*

Sonuç olarak öne çıkan değerler ve gerekçelere bakıldığında öğretmen adaylarının değer tercihlerinde toplumsal yaşam ve bunun sürekliliğinin sağlanmasının ve milli duyguların belirleyici olduğu söylenebilir.

4. Öğretmenlerin Değer Sıralamasına Ait Bulgular ve Yorumlar

Sosyal bilgiler öğretmenleriyle yapılan mülakat sonucunda öğretmenlerin değer tercihlerine yönelik bulgular Tablo 4'te yer almaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenleri öğrencilere değerlerin kazandırılmasında önemli bir sorumluluğa sahiptirler. Bu açıdan onların önem verdiği ve ön sıraya koydukları değerlerin, bu sorumluluklarını yerine getirirken belirleyici olacağı ve önemli ipuçları vereceği düşünüldüğü için öğretmenlerin bu araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir. Tablo 4'te sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilk üç değerine ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 4. Öğretmenlerin Tercih Ettikleri İlk Üç Değeri

Değerler	1 Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Aile birliğine önem verme	8	1		9
Sevgi	3	6	3	12
Hoşgörü	2	4	5	11
Vatanseverlik	2	5	4	11
Dürüstlük	4	3	2	9
Saygı	4	2	2	8
Özgürlük	1	2	2	5
Sorumluluk	1	1	3	5
Adil olma	2	3		5
Çalışkanlık		1	3	4
Bağımsızlık	1	2		3
Duyarlılık			3	3
Bilimsellik	1		2	3
Estetik	1			1
Temizlik			1	1

Tablo 4'e göre öğretmenlerin programda yer alan değerlere yönelik sıralamalarının öğretmen adaylarına göre farklılık gösterdiği, sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, dayanışma, barış ve misafirperverlik değerlerine hiç yer vermedikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra estetik, temizlik değerlerine ise sadece birer öğretmenin yer verdiği görülmüştür. Öğretmenlerin **birinci** sırada gelen değerlerine bakıldığında (12 değere yer verilmiştir) aile birliğine önem verme başta olmak üzere saygı ve dürüstlük değerlerinin öne çıktığı görülmektedir. **ikinci** sırada (11 değere yer

verilmiştir) ise sevgi, vatanseverlik ve hoşgörü değerleri öne çıkmıştır. **Üçüncü** sırada ise (11 değere yer verilmiştir) hoşgörü ve vatanseverlik değerlerinin vurgulandığı belirlenmiştir. Toplamda ilk üç sıralamada en çok yer alan değerlere bakıldığında ise 30 öğretmenin 12'sinin sevgi değerini ilk üç içerisine aldığı ve bu değer en çok tekrarlanan değer olarak birinci sırada yer aldığı, bu değeri sırasıyla hoşgörü (11), vatanseverlik (11), aile birliğine önem verme (9) ve dürüstlük (9) değerinin takip ettiği belirlenmiştir.

Öğretmenlerin en çok tekrarlanan bu değerlere yönelik gerekçelerine bakıldığında sevgi değerine yönelik; bu değer eksikliğini hissetmeleri, diğer değerlere temel oluşturması ve varlık sebebi olarak görülmesi, sevginin her türlü eylem için itici gücünün olması gibi gerekçeleri öne sürdükleri belirlenmiştir. Bu gerekçelerde özellikle öğretmenlerin hayat tecrübelerinin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim örnek öğretmen cevaplarından da bu çıkarımı yapmak mümkündür. Bu konudaki örnek öğretmen cevapları şu şekildedir;

ÖĞ1. *“Babamdan göremediğim bir değer olduğu için... Çocukluğumda yaşadıklarımın dolaylı önemli”, ÖĞ17. “Sevgi olmadan diğer değerler işe yaramaz... Sevgi birçok şeyin temelidir/sevgi dolu olmak gerekir.”, ÖĞ3. “Toplumda gördüğüm eksiklikten dolayı önemli.”*

Hoşgörü ve vatanseverlik değerine yönelik; toplumsal ve bireysel gerekçeler öne sürülmüştür. Toplumsal uzlaşma, barış ve huzur içinde yaşam, vatan sevgisi bu gerekçelerin temelini oluşturmaktadır. Bu konudaki örnek öğretmen cevapları şu şekildedir;

ÖĞ9. *“Toplumsal uzlaşmayı sağlar/şu an toplumumuzun ihtiyacı olan en önemli kavram./Toplumsal huzuru sağlar.”, ÖĞ13. “Hoşgörünün kapsayıcı bir değer olduğu için”, ÖĞ2. “Vatanın kıymeti vatanseverlik duygusunun bizlerde var olmasıyla*

mümkündür.”, ÖĞ11. “Vatanseverlik o toplumu kalkındırmayı en üst seviyeye çıkarmayı sağlar.”

Öğretmenlerin aile birliğine önem verme ve dürüstlük değerlerine yönelik ise; daha çok toplumsal ve dini gerekçeler öne sürdükleri belirlenmiştir. Sağlıklı toplumsal yapı, ailenin toplumun temeli olması ve toplumsal bozulmanın nedeni olarak görülmesi, dinin dürüstlük ve yalan söyleme ile ilgili yaptırımlarının olması bu gerekçelerin temelini oluşturmaktadır. Bu konudaki örnek öğretmen cevapları şu şekildedir;

ÖĞ16“Dürüst bir toplumun daha ileri gideceğini düşünüyorum/yalan dolu toplumlar kalkınamaz.”, ÖĞ20 “Dini inançlarımdan dolayı bu değer önemli, Allah korkusu...”, ÖĞ27. “Aile birliğine önem verirsek toplum zaten düzeler/aile bilinçli ve sağlıklı olursa toplumda olur.”, ÖĞ30. “Türk toplumunu ayakta tutan değerlerden birisi olduğunu düşünüyorum.”

Sonuç olarak her üç katılımcı grubunun değer sıralamalarına bakıldığında öğrencilerin, sırasıyla saygı (16), adil olma (12) ve dürüstlük değerlerini öne çıkardığı; öğretmen adaylarının vatanseverlik (14), saygı (13) ve dürüstlük (11); öğretmenlerin ise sevgi (12), hoşgörü/ vatanseverlik (11) ve aile birliğine önem verme/ dürüstlük (9) değerlerine yer verdikleri belirlenmiştir. Her üç grupta öne çıkan ortak değer dürüstlük olduğu, öğrenci ve öğretmen adaylarının tercihlerinin birbirine daha çok benzerlik gösterdiği, öğretmenlerin ise çalışma hayatı içerisinde yer almaları, aile sorumluluğu almış olmaları, çocuk sahibi olmaları gibi nedenlerin etkisiyle bir arada yaşama kültürünü besleyen sevgi, hoşgörü ve aile birliğine önem verme değerlerini öne çıkardıkları düşünülmektedir.

5. Çalışma Grubunun İlk Üç Değerine Ait Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde katılımcı ayırımı yapmaksızın, tüm cevaplar birleştirilerek Tablo 5'de yer alan bulgular oluşturulmuştur. Tablo 5'de çalışma grubunun değer hiyerarşisi ve toplamda ilk üç sırada hangi değerlere daha çok yer verildiği sunulmuştur.

Tablo 5. Çalışma Grubunun Tercih Ettiği İlk Üç Değeri

Değerler	1.Değer	2.Değer	3.Değer	Toplam
Adil olma	14	7	5	26
Saygı	16	13	8	37
Aile birliğine önem verme	14	4	4	22
Dürüstlük	8	14	7	29
Sevgi	9	10	7	26
Vatanseverlik	7	12	9	28
Sorumluluk	3	4	12	19
Çalışkanlık	1	2	8	11
Hoşgörü	3	6	11	20
Özgürlük	4	4	5	13
Bağımsızlık	3	3	3	9
Yardımseverlik	2	3	3	8
Dayanışma	1	1		2
Estetik	1			1
Bilimsellik	2	1	2	5
Sağlıklı olmaya önem verme	2	2		4
Duyarlılık		2	4	6
Misafirperverlik		1		1
Barış		1		1
Temizlik			2	2

Tablo 5 incelendiğinde tüm katılımcıların *birinci sırada gelen* değerlerinin başında saygı (16) değerinin olduğu belirlenmiştir. Bu değeri aile birliğine önem verme (14) ve adil olma (14) değerleri takip etmektedir. Çalışma grubunun **ilk sırada** tercih ettikleri değerler arasında temizlik, barış, misafirperverlik, duyarlılık değerlerinin yer almadığı belirlenmiştir. Katılımcıların **ikinci sırada** tercih ettikleri değerlere bakıldığında ise dürüstlük ve saygının yerini korumakla birlikte vatanseverlik değerinin de önemsendiği anlaşılmaktadır. **Üçüncü sırada** ise sorumluluk, hoşgörü ve vatanseverlik şeklinde bir sıralamanın olduğu görülmektedir. **Bu tabloya göre;** toplamda değerlerin ilk üçte yer alma derecesine bakıldığında **saygı** değerinin katılımcıların önemli bir kısmı (37) tarafından tercih edildiği ve bu değer birinci sırada yer aldığı belirlenmiştir. İkinci olarak katılımcıların 29'unun **dürüstlük** değerini ilk üç tercihleri arasına aldıkları ve bunu 28 katılımcının tercih ettiği **vatanseverlik** değerinin takip ettiği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bu değerlerin ilk sıralarda yer alma nedenlerine yönelik gerekçelerine, belirlenen temalar altında Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8'de yer verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Birinci Sırada Yer Alan “Saygı” Değerine Yönelik Gerekçeleri

TEMALAR	Öğretmen	Öğretmen Adayı	Öğrenci	Toplam
Toplumsal gerekçe	10	9	6	25
Temel değer olarak görme	3	8	10	21
Kabul görme	2	1	11	14
Aile etkisi		2	1	3
İletişim		2	7	2
Dini gerekçe		1		1

Katılımcıların saygı değerine yönelik gerekçelerine bakıldığında toplumsal, ailevi, iletişim, dini, temel değer ve kabul görme olarak 6 tema altında toplandığı görülmüştür. Katılımcı grubun bu temalara yönelik ifadelerinde “toplumsal gerekçe”

başta olmak üzere “temel değer olarak” görülmesi ve “kabul görme” temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

Her bir grubun ayrı olarak gerekçelerine bakıldığında öğrencilerin özellikle kabul görme temasına yönelik ifadelerinin daha sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Öğrenciler özellikle, Ö14“*Büyüklerimize, öğretmenimize saygı duymalıyız*”, Ö7 “*Saygı duymazsak bizi sevmezler*”, Ö21“*Saygılı olmayan insanlar toplumdan dışlanır*” gibi ifadelerle saygı değerinin sevgi görmek, takdir edilmek ve beğenilmek için gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Nitekim Kohlberg’in Ahlak Gelişim Kuramına göre geleneksel düzeyin 3. evresinde çocuklar çevresindeki insanların beklentilerine göre hareket ederler. Çocuk için başkalarını mutlu etmeye çalışma, böylece başkaları tarafından kabul edilme ve onaylanma önemlidir (Akt; Bacanlı, 2002). Temel değer olarak görme temasında ise önce öğrencilerin daha sonra da öğretmen adaylarının daha çok görüş bildirdikleri görülmüştür. Öğrenciler ve öğretmen adayları Ö6“*Saygı olursa diğerleri arkadan zaten gelir*”, Ö13 “*Saygı olmazsa diğer değerlerde olmaz*” ÖA18 “*Saygı varsa diğer değerler arkasından gelir*” gibi ifadelerle saygı değerinin temel bir değer olduğunu bu değer olmadan diğer değerlerin olmayacağını ifade etmişlerdir. Özellikle öğretmenlerin daha sonra da öğretmen adaylarının saygı değerine yönelik en çok vurguladıkları temanın toplumsal gerekçe teması olduğu görülmektedir. Öğretmen ve öğretmen adaylarının saygı değerine yönelik gerekçelerinde toplumsal yapı ve düzenin korunması vurgusu vardır. Gerek öğretmenler gerekse öğretmen adayları; ÖA26 “*Toplum hayatının düzenli olabilmesi için/toplumsal yaşam için ön koşuldur. ÖĞ9 “bir toplumda saygı varsa o toplumda bölünmeler, çatışmalar ve kaoslar olmaz”, ÖĞ8 “toplumda saygı eksikliğinden dolayı sorunlarımız var”* gibi ifadelerle saygı değerinin öncelikli değer olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yine Kohlberg’in Ahlak Gelişim Kuramına göre Gelenek Sonrası Düzeyin beşinci evresinde bireylerin toplumda belirlenmiş yasaların ve önem verilen değerleri benimseme eğiliminde oldukları ileri sürülmektedir (Aktaran; Bacanlı, 2002).

Tablo 7. Katılımcıların İkinci Sırada Yer Alan “Dürüstlük” Değerine Yönelik Gerekçeleri

TEMALAR	Öğretmen	Öğretmen Adayı	Öğrenci	Toplam
Kabul görme		2	3	5
Aile etkisi	1	6	1	8
İletişim ve toplumsal ilişki	1	1	7	9
Toplumsal gerekçe	7	3	6	16
Temel değer olarak kabul	8	3	1	12
Dini gerekçe	4	1	2	7

Tablo 7’ye göre katılımcıların dürüstlük değerine yönelik gerekçelerine bakıldığında toplumsal, ailevi, iletişim, dini, temel değer ve kabul görme olarak 6 tema altında toplandığı görülmüştür. Katılımcı grubun bu temalara yönelik ifadelerinde “toplumsal gerekçe” başta olmak üzere “temel değer olarak” görülmesi ve “iletişim ve toplumsal ilişki” temasının öne çıktığı belirlenmiştir. Her bir grubun ayrı olarak gerekçelerine bakıldığında öğrencilerin özellikle iletişim ve toplumsal ilişki temasına yönelik ifadelerinin daha sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Öğrenciler özellikle, Ö22 “İnsanlarla olan iletişimde önemlidir”, Ö8 “dürüst olursam karşımdaki de bana dürüst olur”, Ö27 “yalan söyleyen insanlara güvenmem” gibi ifadelerle dürüst olmanın insanlar arası ilişkilerde güven oluşturmak için gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Öğretmen adaylarının gerekçelerinde ise ailenin etkisinin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Adaylar özellikle ÖA1 “Ailemden kaynaklanıyor”, ÖA19 “çocuk yaşta bu değer bana aşılandı”. ÖA11 “ailemde çok vurgulandığı için” şeklinde gerekçeler sıralamışlardır. Öğretmenlerin ise daha çok bu değeri temel değer olarak kabul etmesi ÖĞ17 “önde gelen bir değerdir” ve toplumsal gerekçeler ileri sürdükleri belirlenmiştir. “Öğretmenler gerekçelerinde ÖĞ 26 “toplumda eksikliğini gördüğüm için”, ÖĞ30 “dürüst bir toplumun daha ileri gideceğini düşünüyorum/yalan dolu toplumlar kalkınamaz”, ÖĞ10 “dürüstlüğü olmadığı yerde toplumsal yapı olumsuz etkileniyor.”, gibi ifadelerle bu

değerin eksikliğinden kaynaklanan toplumsal yapıdaki rahatsızlıklarını gerekçe göstermişlerdir. Öğretmenlerin ayrıca inançlarından kaynaklanan dini gerekçeler öne sürdükleri de dikkati çekmiştir. Öğretmenler bu gerekçelerinde “*Ben imam hatip mezunuyum yalan söylemekten korkuyorum, Allah korkusu, Yarın hesabı verilecek, Dini inançlarımdan dolayı bu değer önemli*” gibi ifadeler kullanarak tercih nedenlerini dini kuralların yaptırım gücüyle açıklamışlardır.

Tablo 8. Katılımcıların Üçüncü Sırada Yer Alan “Vatanseverlik” Değerine Yönelik Gerekçeleri

Temalar	Öğretmen	Öğretmen Adayı	Öğrenci	Toplam
Ülke sevgisi	8	24	9	41
Temel değer olarak kabul	6	9	1	16
Toplumsal gerekçe	1		3	4
Meslek etkisi	1	2	-	3
Aile etkisi		3		3

Tablo 8' e göre katılımcıların vatanseverlik değerine yönelik gerekçelerine bakıldığında “ülke sevgisi, toplumsal, ailevi, temel değer olarak kabul, meslek etkisi” temaları altında toplandığı görülmüştür. Katılımcı grubun bu temalara yönelik ifadelerinde “ülke sevgisi” ve “temel değer olarak” görülmesi temasının öne çıktığı belirlenmiştir. Ülke sevgisi temasına yönelik öğretmenlerin ÖĞ 19 “*vatanını seven insan zaten çalışır. ÖĞ7 “*ülkemi çok seviyorum*”, ÖĞ24 “*vatanın kıymeti ancak vatanseverlik duygusunun verilmesiyle olur*” gibi ifadeler kullandıkları; öğretmen adaylarının ise vatana hizmet edebilmek için bu duygunun önemli olduğu anlamını içeren ÖA3 “*vatanıma hayırlı olabilmem için gereklidir*”, ÖA5 “*ben vatanımı sevdiğim için derslerime çalışıyorum*”.*

ÖA25 "*bir insan duvarları karalamıyorsa bu vatanseverliktir*" gibi ifadeler kullandıkları belirlenmiştir. Öğrenci ifadelerine bakıldığında ise Ö7 "*sevmediğimiz bir şeyi koruyamayız*", Ö11 "*vatanseverlik olmayınca vatanımızı koruyamayız*", Ö20 "*vatanımızı korumalı ve vatanımızı ölene kadar savunmalıyız*" sözleriyle vatani savunmak için bu duygunun gerekli olduğu vurgusunu yapmışlardır. Bu vurgunun öne çıkmasının sebebi sosyal bilgiler dersinde görmüş oldukları konuların etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim öğretmenlerinin öncelikli olarak öğretmesini istedikleri ilk üç değer arasında öğrencilerin vatanseverlik değerini göstermelerinin nedenleri arasında bu değer sosyal bilgiler dersi ile ilgili olmasını ve bu dersin vatanseverliği anlattığını ifade etmeleri bu bulguyu desteklemektedir. İkinci olarak; vatanseverlik değerinin temel değer olarak görülmesi gerekçesinin öne çıktığı belirlenmiştir. Bu konuda öğretmen ve öğretmen adayı ifadelerinde bu değer, insanın varlık sebebi olarak görüldüğü ÖĞ 3 "*bir insanın varlığını sürdürdüğü insana imkânlar tanıyıp onu var eden vatandır*" ve diğer değerlere temel teşkil ettiği ÖĞ 12 "*insanın yaşayacağı mekan olmazsa diğer şeylerin anlamı kalmaz*", ÖA9 "*vatanseverlik değeri olmazsa biz olmayız*. ÖA 16 "*tarihten gelen temelimizde bu değer bulunmaktadır*" ÖA24 "*bütün değerler vatanseverlikten geçiyor*" gibi görüşlerinde açıkça görülmektedir.

6. Öğretmen ve Öğretmen Adaylarının Öğrencilerine Öğretmek İsteyecekleri İlk Üç Değere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde öğretmen ve öğretmen adaylarının sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerden hangilerini öncelikli olarak öğrencilerine öğretmek isteyeceklerine dair bulgular yer almaktadır. Tablo 9' da öğretmen adaylarının bu konudaki düşünceleri sunulmuştur.

Tablo 9. Öğretmen Adaylarının Öğreteceği İlk Üç Değer

Değerler	1. Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Saygı	10	2	3	15
Vatanseverlik	7	2	6	15
Sevgi	5	3		8
Dürüstlük	1	5	3	9
Sorumluluk		4	4	8
Aile birliğine önem verme	2	2	2	6
Çalışkanlık		2	5	7
Yardıms severlik	1	3	1	5
Adil olma	2	1		3
Hoşgörü	1	2		3
Bilimsellik		2	1	3
Özgürlük	1		1	2
Dayanışma			3	3
Bağımsızlık		1		1
Misafirperverlik		1		1
Duyarlılık			1	1

Tablo 9 incelendiğinde öğretmen adaylarının, öğrencilerine ilk olarak öğretmek istediği *birinci sırada gelen* değerlerinin başında saygı (10) değerinin olduğu belirlenmiştir. Bu değeri vatanseverlik (7) ve sevgi (5) değerleri takip etmektedir. Katılımcıların ikinci sırada öğretmeyi tercih ettikleri değerlere bakıldığında ise dürüstlük ve sorumluluk değerlerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır. Üçüncü sırada ise vatanseverlik, sorumluluk ve çalışkanlık şeklinde bir sıralamanın olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre; öğretilecek değerlerin toplamda ilk üçte yer alma derecesine bakıldığında **saygı ve vatanseverlik** değerlerinin katılımcıların önemli bir kısmı (15) tarafından tercih edildiği ve bu değerlerin birinci sırada yer aldığı belirlenmiştir. İkinci olarak katılımcıların 9'unun dürüstlük değerini öğretecekleri ilk üç tercihleri arasına aldıkları ve bunu 8 katılımcının tercih ettiği sorumluluk ve sevgi değerlerinin takip ettiği ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının kendi değerleriyle karşılaştırıldığında, öğretmek istedikleri değerlerle bir paralellik olduğu görülmektedir. Nitekim öğretmen adaylarının kendi değer hiyerarşisinde vatanseverlik, saygı ve dürüstlük değerlerinin öne çıktığı belirlenmiştir. Bu durum kişinin kendisi için önemli olan tutum ve davranışları başkalarına da kabul ettirme eğiliminde olabileceği düşüncesiyle açıklanabilir. Bir başka husus ise eğitimi aldıkları programın onların değer tercihlerinde belirleyici olabileceği ihtimalidir. Nitekim örnek öğrenci cevaplarından da bu çıkarımı yapmak mümkündür.

Öğretmen adaylarının en çok tekrarlanan bu değerle ilgili gerekçelerine bakıldığında vatanseverlik değerine yönelik; sosyal bilgiler dersinde verilmesi gereken temel değer olarak görülmesi, programın amaçlarından biri olması ve kendisinden beklenen davranış olması gibi gerekçeler öne çıkarken, vatan sevgisinin de bu konuda belirleyici olduğu görülmüştür. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

ÖA4. *“Bu derste verilmesi gereken en temel değer olduğu için..”*, ÖA8. *“sosyal bilgilerin amacı zaten iyi vatandaş yetiştirmektir.”* ÖA13. *“Aileden daha çok okulda vatanseverlik kazandırılabilir.”*

Öğretmen adaylarının öğrencilerine öğreteceği saygı değerine yönelik ise; saygının diğer değerlere temel oluşturması, çocukların arkadaşlarıyla etkili iletişim kurması, toplumda kabul görmesi ve toplumsal refah için gerekli olduğu yönünde gerekçeler ileri sürmüşlerdir. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir

ÖA21. *"Saygılı olmayan çocuk toplumda dışlanır.", ÖA5. "saygılı olmayan çocuk ilişkilerinde sürekli sorun yaşar. ÖA 28 "çocuk bana saygı duymuyorsa beni sevmesini bekleyemem." ÖA11. "saygılı bireyler topluma daha yararlı olacağı için. ÖA14 "saygılı bireylerin daha başarılı ve sağlam bir kişiliğe sahip olacağı için."*

Öğretmen adayları, öğrencilerine öğretmek istediği dürüstlük değerine yönelik ise; daha çok toplumsal gerekçeler öne sürmüşlerdir. Öğretmen adayları bu gerekçelerinde günümüzde artık insanların çıkarları için ilişkiler kurduğu ve bunun da toplumsal yapıyı bozduğunu ifade etmişlerdir. Bu konudaki örnek öğrenci cevapları şu şekildedir;

ÖA18. *"Toplumda karışıklıklar olmaz.", ÖA7. "Toplum düzeni ve kişilik gelişimi için saygıdan sonra bence dürüstlük gelir.", ÖA21. "Dürüstlük bir erdemdir. Bir insan dürüst olursa yalan söylemez."*

Sonuç olarak öğretmen adaylarının öğrencilerine öncelikli olarak öğretmek istedikleri değerler ve gerekçelerine bakıldığında öğretmen adaylarının değer tercihlerinde toplumsal yaşam ve bunun sürekliliğinin sağlanmasının, öğrencilerinin sosyalleşme sürecine katkı sağlama düşüncesinin, mesleki gelişimlerinin ve milli duygularının belirleyici olduğu söylenebilir.

Aşağıda yer alan Tablo 10'da öğretmenlerin öğrencilerine öğretmek isteyecekleri ilk üç değere yer verilmiştir.

Tablo 10. Öğretmenlerin Öğreteceği İlk Üç Değer

Değerler	1 Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Sevgi	6	4	1	11
Vatanseverlik	4	5	2	11
Saygı	2	7	3	12
Dürüstlük	3	1	2	6
Sorumluluk	3	2	3	8
Hoşgörü	1	4	3	8
Çalışkanlık	1	2	3	6
Duyarlılık			6	6
Adil olma	2	2		4
Özgürlük	1		2	3
Aile birliğine önem verme	4			4
Bilimsellik	1		2	3
Yardımseverlik		2		2
Bağımsızlık		1		1
Sağlıklı olmaya önem verme			1	1
Dayanışma			1	1
Barış	1			1
Temizlik			1	1

Tablo 10 incelendiğinde öğretmenlerin, öğrencilerine ilk olarak öğretmek istediği *birinci sırada gelen* değerlerinin başında öğretmen adaylarından farklı olarak sevgi (6) değerinin olduğu belirlenmiştir. Bu değeri vatanseverlik (4) ve aile birliğine önem verme (4) değerleri takip etmektedir. Öğretmenlerin **ilk sırada** öğretmeyi tercih ettikleri değerler arasında estetik, duyarlılık, yardımseverlik, bağımsızlık, sağlıklı olmaya önem verme ve dayanışma değerlerinin yer almadığı belirlenmiştir.

Katılımcıların **ikinci sırada** öğretmeyi tercih ettikleri değerlere bakıldığında ise saygı, vatanseverlik, sevgi ve hoşgörü değerlerinin öne çıktığı anlaşılmaktadır. **Üçüncü sırada** ise, duyarlılık, saygı, sorumluluk ve hoşgörü şeklinde bir sıralamanın olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre; öğretilecek değerlerin toplamda ilk üçte yer alma derecesine bakıldığında **saygı, vatanseverlik, sevgi, sorumluluk ve hoşgörü** değerlerinin katılımcıların önemli bir kısmı tarafından tercih edildiği ve bu değerlerin öne çıktığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin kendi değerleriyle karşılaştırıldığında,

öğretmek istedikleri değerlerle kısmen bir paralellik olduğu görülmektedir. Nitekim öğretmenlerin *kendi değer hiyerarşisinde sevgi, hoşgörü, vatanseverlik, aile birliğine önem verme ve dürüstlük değerleri öne çıkarken, öğretmek istedikleri değer sıralamasında saygı* değerinin öne çıktığı, vatanseverlik, sevgi, sorumluluk ve hoşgörü değerlerinin ise bunu takip ettiği belirlenmiştir. Bu durum atasözümüz olarak da kabul ettiğimiz *“büyüklere saygı, küçüklere sevgi”* sözünün toplumsal yaşamda ki kabulünün bir yansıması olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Öğretmenlerin en çok tekrarlanan bu değerlerle ilgili gerekçelerine bakıldığında saygı değerine yönelik; toplumda bu konuda görülen eksiklik, toplumsal huzuru tesis etmede temel olması ve insan onuru için zorunlu görülmesi vurgulanmıştır. Bu konudaki örnek öğretmen cevapları şu şekildedir;

ÖĞ26. *“İnsanların karşılaşacakları problemleri çözebilmek için saygı gerekir.”,*
ÖĞ21. *“Sevgi de mecburiyet yoktur ama insanların birbirine saygı duyma mecburiyeti vardır.”* ÖĞ8. *“Öğrencilerin kişiliklerinin oluşumundaki en önemli değer olduğu için”*

Öğretmenlerin, öğrencilerine öğretmek istediği **vatanseverlik** değerine yönelik ise; bu değer diğer değerlere temel oluşturması vurgulanmıştır. Bu konudaki örnek öğretmen cevapları şu şekildedir;

ÖĞ9. *“Vatanını seven sorumluluk sahibidir, özgürlüğe, barışa, dayanışmaya önem verir.”* ÖĞ11. *“Çocuk yaşadığı vatanın hangi şartlarda kendisine emanet edildiğini bilmeli.*

ÖĞ17 *“Vatanseverlik birçok değeri kapsıyor”*

Öğretmenlerin, öğrencilerine öğretmek istediği **sevgi** değerine yönelik ise; diğer değerler için anahtar konumunda olması, çocuğun psikolojik gelişimi için önemi,

sevginin asıl kaynak olduğu ve sevmenin başarıyı da getireceği şeklinde gerekçeler ileri sürmüşlerdir.

Öğretmenlerin sorumluluk değerine yönelik görüşlerine baktığımızda; bu değer ancak küçük yaşlarda kazandırılabilceğini, öğrencilerin çalışkan ve başarılı olabilmeleri için sorumluluk değerinin gerekli olduğunu, ailesi ve vatanına karşı görevlerini yerine getirebilmeleri için sorumluluk değerinin öncelikli olarak kazandırılması gereken değerler arasında olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 11. Öğretmen Ve Öğretmen Adaylarının Öğrencilerine Öncelikle Öğretmek İstedikleri Değerler

Değerler	1. Değer	2. Değer	3. Değer	Toplam
Saygı	12	9	6	27
Vatanseverlik	11	7	8	26
Sevgi	11	7	1	15
Aile birliğine önem verme	6	2	2	10
Dürüstlük	4	6	5	15
Sorumluluk	3	6	7	16
Çalışkanlık	1	4	8	13
Hoşgörü	2	6	3	11
Adil olma	4	3		7
Yardımseverlik	1	5	1	7
Duyarlılık			7	7
Bilimsellik	1	2	3	6
Özgürlük	2		3	5
Dayanışma			4	4
Bağımsızlık	1	2		3
Barış	1			1
Sağlıklı olmaya önem verme			1	1
Temizlik			1	1
Misafirperverlik		1		1

Tablo 11 incelendiğinde tüm katılımcıların öğrencilere öğretmek istedikleri **birinci sırada gelen** değerlerinin başında **saygı** (12) değerinin olduğu belirlenmiştir. Bu değeri **vatanseverlik ve sevgi** değerleri takip etmektedir. Çalışma grubunun **ilk sırada** tercih ettikleri değerler arasında temizlik, misafirperverlik, duyarlılık, dayanışma ve sağlıklı olmaya önem verme değerlerinin yer almadığı belirlenmiştir. Katılımcıların **ikinci sırada** tercih ettikleri değerlere bakıldığında ise yine saygı, vatanseverlik ve sevgi değerlerinin önemsendiği anlaşılmaktadır. **Üçüncü sırada** ise vatanseverlik, çalışkanlık ve sorumluluk, şeklinde bir sıralamanın olduğu görülmektedir. Bu tabloya göre; toplamda değerlerin ilk üçte yer alma derecesine bakıldığında **saygı** değerinin katılımcıların önemli bir kısmı (27) tarafından tercih edildiği ve bu değer birinci sırada yer aldığı belirlenmiştir. İkinci olarak katılımcıların 26'sının **vatanseverlik** değerini ilk üç tercihleri arasına aldıkları ve bunu 15 katılımcının tercih ettiği **sorumluluk** değerinin takip ettiği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların bu değerlerin ilk sıralarda yer alma nedenlerine yönelik gerekçelerine yukarıda yer verilmiştir.

7. Öğrencilerin Ailelerinin ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öncelikli Olarak Öğretmesini İstedikleri Değerlere İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Tablo 12. Öğrencilerin Ailelerinin Ve Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Öğretmesini İstedikleri Öncelikli Değerler

Değerler	Ailenin Öğretmesini İsteddiği Değer	Sosyal Bilgiler Öğretmeninin Öğretmesini İsteddiği Değer	Toplam
Saygı	8	2	10
Dürüstlük	6	2	8
Adil Olma	4	3	7
Vatanseverlik	2	8	10
Sorumluluk	1	6	7
Temizlik	3	1	4
Sevgi	2	1	3
Dayanışma		2	2

Barış	2	2
Hoşgörü	2	2
Özgürlük	1	1
Çalışkanlık	1	1
Bağımsızlık	1	1
Yardımseverlik	1	1
Aile Birliği	1	1

Tablo 12'ye göre öğrencilerin ailelerinden öncelikle **saygı, dürüstlük ve adil olma** değerlerini kendilerine öğrettiklerini istedikleri, öğretmenlerinin ise **vatanseverlik ve sorumluluk** değerlerini öğrettiklerini istedikleri belirlenmiştir. Toplamda bakıldığında ise öğrencileri gerek ailelerinin gerekse öğretmenlerinin kendilerine en çok öğrettiklerini istedikleri değerlerin başında saygı, vatanseverlik, dürüstlük, adil olma ve sorumluluk değerlerinin öne çıktığı belirlenmiştir.

Öğrencilerin ailelerinin öğretmesini istedikleri saygı değerine yönelik ifadelerine bakıldığında Ö21“saygılı bir kişi sorumluluklarını bilir”. Ö12“saygılı kişi karşısındakini incitmez”, Ö5“Saygı önce ailede verilir.”, Ö7“sonra kazanılması zordur”, Ö11“çoğu insanlar arkadaşlarına öğretmenlerine saygısız davranıyor. Eğer aileler bunları öğretse böyle davranışları yapmazlar.” şeklindeki cümlelerle saygının öncelikle ailede verilebilecek bir değer olduğuna dikkati çekmişlerdir.

Öğrencilerin ailelerinin öğretmesini istedikleri dürüstlük kavramına yönelik ise, Ö27“dürüstlüğün küçük yaşlarda öğrenilmesi gerekiyor”, Ö23 “aileden dürüst olunca insanlar seni sevmeye başlar.”, Ö11“dürüstlük insanlar arası ilişkide çok önemli” gibi ifadelerinde toplumsal kabul görme için bu değerın önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Öğrencilerin üçüncü olarak öne çıkardığı değer olan adil olmaya yönelik ise Ö15 “ailem küçük yaşta bunun önemini anlattı hep bana. Adil olunmazsa haksızlıklar ortaya çıkar.” düşüncesiyle bu değerın küçük yaşta aile tarafından verilebileceğini ifade etmiştir.

Öğrencilerin sosyal bilgiler öğretmeninin öğretmesini istediği değer olarak vatansızlığın öne çıkmasıyla ilgili Ö13 “sosyal bilgiler öğretmeni bu değeri daha iyi bilir.”, Ö16 “sosyal bilgiler dersi ile ilgili olduğu için” Ö1 “vatanımızı anlatıyor bu ders.”, Ö21 “sosyal bilgiler öğretmeni vatansızlığı daha iyi aşılabilir bana” gibi düşünceleri olduğu belirlenmiştir. İfadelerden de anlaşılacağı üzere dersin içeriğinin bu değeri çağrıştırması ve vatandaşlık vurgusu olması en önemli gerekçe olarak dile getirilmiştir.

Öğrencilerin ikinci olarak öğretmenlerinden öğrenmek istedikleri değer olarak sorumluluk öne çıkmıştır. Buna yönelik öğrencilerin öne sürdüğü Ö9 “ devlete karşı sorumluluklarımı sosyal bilgiler öğretmeni öğretir.” Ö18 “ sorumluluklarımızı yerine getirirsek iyi bir toplum oluruz.” Ö7 “aileme, arkadaşlarıma, topluma ve devlete karşı sorumluluklarım var.” Ö15 “öğretmenin bize verdiği sorumlulukları yerine getirebilmek için önce bunu ondan öğrenmeliyiz.” gibi ifadeler sosyal bilgiler dersinin içeriğinin hak, sorumluluk, görev kavramlarına vurgu yapmasıyla açıklanabilir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

1. Katılımcıları değer kavramına yönelik “toplumsal bakış” kategorisinde yer alan görüşlerinin çoğunun öğretmenler tarafından ifade edildiği belirlenmiştir. Nitekim Balcı ve Yelken (2010) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin değer kavramına ilişkin yaptıkları açıklamaların önemli bir kısmını değer toplumsal yaşamdaki yeri ve değer bireyin toplumsallaşması ve kişilik gelişimindeki rolüne yapılan vurgular oluşturmuştur. Öğretmen adayları ve öğrencilerin ise “bireysel bakış” temasına uygun verdikleri cevapların daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcı ayrımı yapmadan bir değerlendirme yapıldığında ise “bireysel bakış” temasına uygun olan düşüncelerin öne çıktığı görülmektedir.

2. Öğrencilerin toplamda ilk üç sıralamada en çok yer alan değerleri arasında saygı (16), bu değeri sırasıyla adil olma (12) ve dürüstlük (9) değerinin takip ettiği belirlenmiştir. Öğrenciler tarafından hiç vurgulanmayan değerler estetik, barış ve misafirperverlik iken en az vurgulanan değerler ise bilimsellik (1), duyarlılık (1) ve temizlik (1) değerleridir. Yılmaz, Göçen ve Yılmaz (2013)'ında yaptıkları araştırmada öğrencilerin en çok vurgulanan değerleri arasında adil olma, dürüstlük ve saygı değerlerinin olduğu, en az vurgulanan değerler arasında ise bilimsellik, temizlik ve estetik değerlerinin olduğu görülmektedir. Araştırmacılar ayrıca sosyal bilgiler dersinde bilimsellik, estetik ve temizlik değerlerine daha fazla vurgu yapılmasının gerektiğini de önermişlerdir. Taşdemir (2012)'in yaptığı araştırmanın sonucunda da bilimsellik değerine ilişkin vurgunun çok az olduğu görülmektedir.

3. Öğretmen adaylarının toplamda ilk üç sıralamada en çok yer alan değerleri arasında vatanseverlik (14), bu değeri sırasıyla saygı (13) ve dürüstlük (11) değerinin takip ettiği belirlenmiştir. Bulut (2012)'un öğretmen adayları ile yaptığı araştırmanın sonucunda saygı ve dürüstlük değerinin öğretmen adaylarının öncelikli değerlerinin arasında olduğu görülmektedir. Vatanseverlik değerinin bu araştırmada ilk sırada yer almasının nedeni katılımcıların sosyal bilgiler öğretmen adayı olmasından kaynaklanabilir. Öğretmen adaylarının sağlıklı olmaya önem verme, dayanışma, estetik, temizlik değerlerine hiç yer vermedikleri belirlenmiştir. Bunu yanı sıra barış, misafirperverlik, bilimsellik değerlerine ise sadece birer adayın yer verdiği görülmüştür. Üniversiteler değere dayalı örgütlerdir. Üniversitelerin örgüt kültüründe olması gereken değerlerin başında bilimsellik /bilgiye değer verme değeri gelmektedir. Ancak bu araştırmada araştırmaya katılan 30 öğretmen adayından sadece 3 öğretmen adayının değer hiyerarşisinde bilimsellik değeri ilk üç değer içerisine girmektedir. Sarı (2005)'da yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının en az bilimsellik değerine önem verdiği sonucuna ulaşmıştır.

4. Öğretmen, okul içi ve okul dışında tavır ve davranışlarıyla öğrencisine örnek bir model olmak zorundadır. Öğretmen, okulda eğitim-öğretim faaliyeti yaparken kendi bilgi ve becerisinin yanında değer yargılarını öğrencilerine aktarır. Bu süreç içerisinde öğretmenlerin sahip oldukları değerler önem kazanmaktadır (Aktepe ve Yel, 2009). Bu araştırmada öğretmenlerin toplamda ilk üç sıralamada en çok yer alan değerleri arasında sevgi (12), bu değeri sırasıyla hoşgörü (11), vatanseverlik (11), aile birliğine önem verme (9) ve dürüstlük (9) değerinin takip ettiği belirlenmiştir. Bu sonuç öğretmenlerin öncelikli değerleri arasında yer alan vatanseverlik ve dürüstlük değerleri açısından Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013)'nin sınıf öğretmenleri ile yaptıkları araştırma sonucu ile paralellik gösterirken; sevgi, hoşgörü ve aile birliğine önem verme değerleri açısından bir paralellik göstermemektedir. Bu değerler Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013)'nin yaptıkları araştırmada öğretmenlerin orta derecede önemli gördüğü değerler arasında yer almaktadır. Bu farklılaşma öğretmenlerin branşlarının farklılıklarından kaynaklanıyor olabilir. Yine bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin sağlıklı olmaya önem verme, yardımseverlik, dayanışma, barış ve misafirperverlik değerlerine hiç yer vermedikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra estetik, temizlik değerlerine ise sadece birer öğretmenin yer verdiği görülmüştür. Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013) da araştırmalarında estetik ve misafirperverlik değerlerinin öğretmenlerin en az önemsedikleri değerler arasında olduğunu belirtmişlerdir.

5. Her üç grupta öne çıkan ortak değer dürüstlük olduğu, öğrenci ve öğretmen adaylarının tercihlerinin birbirine daha çok benzerlik gösterdiği, öğretmenlerin ise çalışma hayatı içerisinde yer almaları, aile sorumluluğu almış olmaları, çocuk sahibi olmaları gibi nedenlerin etkisiyle bir arada yaşama kültürünü besleyen sevgi, hoşgörü ve aile birliğine önem verme değerlerini öne çıkardıkları düşünülmektedir. Yine her üç grupta da hiç vurgulanmayan ya da çok az vurgulanan değerler arasında misafirperverlik, estetik ve temizlik değerlerinin olduğu görülmektedir. Türk milletinin başlıca değerleri arasında ilk akla gelen misafirperverlik değerinin öğrenci, sosyal

bilgiler öğretmen adayı ve sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından hiç vurgulanmayan ya da çok az vurgulanan değerler arasında olması bu araştırmanın önemli bir sonucudur. Nitekim Bacanlı (1999) ve Bulut (2012) yaptıkları araştırmaların sonucunda üniversite öğrencilerinin bireysel değerlere toplumsal değerlerden daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar bize kentleşme ile birlikte toplumsal değerlerin gerilediğini ve yerini bireysel değerlere bıraktığını bir kez daha göstermektedir.

6. Katılımcıların toplamda, değerlerin ilk üçte yer alma sıklığına bakıldığında saygı değerinin katılımcıların önemli bir kısmı (37) tarafından tercih edildiği ve bu değer birinci sırada yer aldığı belirlenmiştir. İkinci olarak katılımcıların 29'unun dürüstlük değerini ilk üç tercihleri arasına aldıkları ve bunu 28 katılımcının tercih ettiği vatanseverlik değerinin takip ettiği ortaya çıkmıştır. Bireyler yaşadıkları toplumun bir parçasıdır ve toplumla karşılıklı bir etkileşim içindedir. Hem toplumdaki etkilenen hem de yaşadığı toplumu etkileyen konumdadır. Topluma ait değerlerin, ortak temel davranış kalıplarının bireye aktarılması, bireyin toplumsallaşmasını, bireyin o toplumun parçası haline gelmesini sağlar (Kolaç, 2010). Kişilerin değer sıralamalarına bakılarak içinde buldukları kültürün özellikleri, toplumsal yapısı ve kişilikleri ile ilgili bilgi edinilebilir. Buradaki sonuçta bize özellikle toplumsal yapımız ve kültürümüz içinde önemli bir yere sahip olan saygı değerinin önemini katılımcılar tarafından da belirtildiğini ve benimsendiğini göstermektedir.

7. Katılımcıların saygı değerine yönelik gerekçeleri toplumsal, ailevi, iletişim, dini, temel değer ve kabul görme olarak 6 tema altında toplanmıştır. Bu temalardan "toplumsal gerekçe" başta olmak üzere "temel değer olarak" görülmesi ve "kabul görme" temasının öne çıktığı belirlenmiştir. Her bir grubun ayrı olarak gerekçelerine bakıldığında öğrencilerin özellikle kabul görme temasına yönelik gerekçeler sunarken, öğretmen ve öğretmen adaylarının toplumsal gerekçeler öne sürdükleri belirlenmiştir.

8. Katılımcıların dürüstlük değerine yönelik gerekçelerinde, öğrencilerin özellikle *iletişim* temasına yönelik, öğretmen adaylarının *aile etkisi*, öğretmenlerin ise *“temel değer olarak kabul”* temasına yönelik ifadelerinin daha sıklıkla kullanıldığı görülmektedir

9. Katılımcı grubun vatanseverlik değerine yönelik gerekçelerinde “ülke sevgisi” temasının öne çıktığı belirlenmiştir.

10. Öğretmen adaylarının, öğrencilerine ilk olarak öğretmek istediği *birinci sırada gelen* değerlerinin başında saygı(10) değerinin olduğu belirlenmiştir. Bu değeri vatanseverlik (7) ve sevgi (5) değerleri takip etmektedir. Sonuç olarak öğretmen adaylarının öğrencilerine öncelikli olarak öğretmek istedikleri değerler ve gerekçelerine bakıldığında öğretmen adaylarının değer tercihlerinde toplumsal yaşam ve bunun sürekliliğinin sağlanmasının, öğrencilerinin sosyalleşme sürecine katkı sağlama düşüncesinin, mesleki gelişimlerinin ve milli duygularının belirleyici olduğu söylenebilir.

11. Öğretmenlerin değerler sisteminin nasıl olduğunun bilinmesi önemlidir. Öğretmenlerin değerlerinin öğrenci davranışlarını etkilediği de bir gerçektir. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm ilköğretim ve ortaöğretim okulları birer kültür ve değer organizasyonu olarak düşünüldüğünde, okulların benimseyeceği değerlerin belirlenmesinde en büyük pay öğretmenlere aittir (Aktepe ve Yel, 2009). Bu araştırmada öğretmenlerin toplamda *kendi değer hiyerarşisinde sevgi*, hoşgörü, vatanseverlik, aile birliğine önem verme ve dürüstlük değerleri öne çıkarken, öğretmek istedikleri değer sıralamasında saygı değerinin öne çıktığı, vatanseverlik, sevgi, sorumluluk ve hoşgörü değerlerinin ise bunu takip ettiği belirlenmiştir. Yıldırım (2009)'da sınıf öğretmenlerinin çocuklara kazandırılması gereken değerler arasında vatanseverlik değerini ön plana çıkardıkları sonucuna ulaşmıştır.

12. Öğretmen ve öğretmen adaylarının öğrencilerine öğretmek istedikleri *birinci sırada gelen* değerlerinin başında saygı değerinin olduğu belirlenmiştir. Bu değeri vatanseverlik ve sorumluluk değerleri takip etmektedir. Bu sıralamanın gerekçeleri değerlendirildiğinde ise “saygı” değerinin diğerlerinin öncülü olduğu, Sosyal Bilgiler dersinin önemli amaçlarından birisi olması nedeniyle “vatanseverlik” değerinin bu amaç doğrultusunda kendine yer bulduğu, öğretmen bakış açısıyla “sorumluluk” değerinin verilen görevleri yerine getirmede önemli görüldüğü söylenebilir.

13. Öğrencilerin ailelerinden öncelikle saygı, dürüstlük ve adil olma değerlerini kendilerine öğretmelerini istedikleri, öğretmenlerinin ise vatanseverlik ve sorumluluk değerlerini öğretmelerini istedikleri belirlenmiştir. Değerlerin bireylere kazandırılmasında sosyal destek ve pekiştireçlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Başka insanlar tarafından desteklenip onaylanan bir değerın bireydeki etkisi daha yüksek olmaktadır. Ancak o değer başka insanlar tarafından takdir edilmeyip desteklenmiyorsa değerın etkisiz kalması veya değişmesi dolayısıyla bireydeki etkisi de daha az gerçekleşmektedir (Sarı, 2005). Öğrencilerin kendilerine öğretilmesini istedikleri değerlere bakıldığında içinde bulunulan toplum tarafından kabul gören ve sosyal onayın yüksek olduğu değerlerin üst sıralarda olduğu görülmektedir. Değerlere temel olabilecek en önemli güdünün sosyal onay, sosyal kabul görme, toplum tarafından onaylanma güdüsü olduğu düşünüldüğünde özellikle toplumumuzda da önemli değerler arasında yer alan saygı, dürüstlük ve adil olma değerlerinin ön planda olmasının nedenini bu şekilde açıklayabiliriz.

Çalışma ile elde edilen bilgiler doğrultusunda katılımcıların değer sıralamasında yer bulmayan değerlere yönelik irdeleyici araştırmaların yapılması önerilebilir. Öğrencilerin değer sıralamasında önde gelen değerlerine sahip çıkma, davranışa dönüştürme ve sürekliliğinin sağlanmasına yönelik araştırmalar yapılabilir. Benzer türdeki araştırmalarda aile boyutunun da değer hiyerarşisi irdelenebilir.

KAYNAKÇA

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A. ve Tarman, B. (2013). "Değerler: Kim Ne Kadar Değer Veriyor?". Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 191-206.
- Akbaş, O. (2008). Sosyal Bilgilerde Değerler ve Öğretimi. *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. (Edt.) Bayram Tay ve Adem Öcal, Ankara: Pegem Akademi.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). "İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Yargılarının Betimlenmesi: Kırşehir İli Örneği." Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7 (3), 607-622.
- Akyüz, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Aydın, A. (2005). *Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşileri ile İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşilerinin Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bacanlı, H. (1999). "Üniversite Öğrencilerinin Değer Tercihleri." Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 5 (20), 597-610.
- Bacanlı, H. (2002). *Psikolojik Kavram Analizleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balci, A. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: PegemAkademi.
- Balci, F. A. ve Yelken, T. Y. (2010). " İlköğretim Öğretmenlerinin "Değer" Kavramına Yükladıkları Anlamlar." Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39, 81-90.
- Bartelds, B. F., Debats, D. L. (1995). "The Structure of Human Values: A Principal Components Analysis of the Rokeach Value Survey." British Journal of Social Psychology, 41, 77-86.
- Bozkurt, V. (2011). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınları.

- Bulut, S. S. (2012). "Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri." *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1/3, 216-238.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cohen, L., Manion, L., and Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education*. London: RoutledgeFalmer.
- Çepni, S. (2009). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Deveci, H. ve Ay, T. S. (2009). "İlköğretim Öğrencilerinin Günlüklerine Göre Günlük Yaşamda Değerler." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (6), 167-181.
- Dilmaç, B., Ertekin, E. ve Yazıcı, E. (2009). "Değer Tercihleri ve Öğrenme Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 27-47.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2011). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Doğanay, A. (2011). Değerler Eğitimi. *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. (Edt.) Cemil Öztürk, Ankara: Pegem Akademi.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Fırat, N. Ş. ve Açıkgöz K. (2012). "Bazı Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Değer Sistemleri." *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 422-435.
- Gömlüksiz, M. N. ve Kan, A. Ü. (2012). "Eğitimde Duyuşsal Boyut ve Duyuşsal Öğrenme." *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7 (1), 1159-1177.
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 95-134.
- Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hogg, M. A. And Vaughan, G. M. (1998). *Social Psychology*. PrenticeHall Europe.
- İçli, G. (2011). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- İşcan, C. D. (2011). "Değerler Eğitimi ve Öğretmenlere Bazı Öneriler." Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40, 245-255.
- Kan, Ç. (2010). "Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi." Milli Eğitim, 187, 138-145.
- Kolaç, E. ve Karadağ, R. (2012). "Türkçe Öğretmeni Adaylarının "Değer" Kavramına Yükladıkları Anlamlar ve Değer Sıralamaları." İlköğretim Online, 11 (3), 762-777.
- Kolaç, E. (2010). "Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değerler ve Hoşgörü Eğitimi." Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 55, 193-208.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev., Osman Akınhay ve Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB, (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Yayınları
- Memiş, A. ve Gedik, E. G. (2010). "Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri." Değerler Eğitimi Dergisi, 8 (20). 123-145.
- Özdemir, M.Ç., Ünsal, H., Yüksel, G. ve Cemaloğlu, N. (2010). "Türkiye'deki Öğretim Elemanlarının Çocuklarına, Öğrencilerine ve Meslektaşlarına İlişkin Değer Tercihleri." Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 10 (2), 1071-1112.
- Özdemir, S. ve Sezgin, F. (2011). "Öğretmen Adaylarının Bireysel ve Örgütsel Değerler ile Öğrencilerde Görmek İstedikleri Değerlere İlişkin Önem Sırası Algıları." Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 1-21.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. USA: Sage.
- Ritchie, J. And Lewis, J. (2003). *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students And Researchers*. London: SAGE.
- Sarı, E. (2005). "Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği." Değerler Eğitimi Dergisi, 3 (10), 73-88.

- Taşdemir, A. (2012). "Değerlere İlişkin Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan Örneklemindeki Türk Öğrencilerin Görüşlerinin İncelenmesi." *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (3), 1707-1736.
- Tezcan, M. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara.
- Tolan, B. (1978). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Kalite Matbaası.
- TDK (2013). Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (Alındığı Tarih: 12.06.2013)
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: MEB, Talim Terbiye Dairesi Yayınları.
- Yapıcı, A., Kutlu, M. O. ve Bilican, F. I. (2012). " Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri." *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42). 129-151.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, K. (2009). "Values Education Experiences of Turkish Class Teachers: A Phenomonological Approach." *Eurasian Journal of Educational Research*, Issue 35, 165-184.
- Yılmaz, E. (2009). "Öğretmenlerin Değer Tercihlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7 (17), 109-128.
- Yılmaz, F., Göçen, S. ve Yılmaz, F. (2013). "Sokakta Çalışan ve Çalışmayan İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlere İlişkin Algıları." *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 82-99.
- Yiğittir, S. (2010). "İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler." *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 207-223.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). "İlköğretim Öğrencilerinin Değer Yönelimleri." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. London: Sage Publications.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Values are the specific criteria on individuals' thought, attitude and behaviours, with the intention of enabling the order of both individual and group life in a particular society (Tolan, 1978). Value, within the scope of social sciences curriculum, is defined as the common ground, purpose, fundamental moral principle or beliefs accepted to be true and necessary for ensuring and maintaining the existence, unity, functioning and continuation of a social group or society, by the majority of its members (Özgüven, 1999).

It is required that social values, having probably a more important role in the course, organization and continuity of social life than statutory rules, are adopted and internalized by all the individuals forming that society. According to Hogg and Vaughan (1998), people have a hierarchy of values constituting their own value systems. The value an individual has on the first rank or at the top of his hierarchy of values may be

regarded as his basic value and the value he has appointed to the uppermost is in fact the thing he values above all (Bartelds, Debats, from 1996 Cited by: Aydın, 2005). Hierarchical structure of values is also significant with regard to the clarification or estimation of social change (Doğan, 2011). At this point, it becomes more of an issue for us to recognize their value hierarchies so as to develop a profile for the world of values which teachers, prospective teachers and students have.

Method

In this research, case study from among qualitative research methods was used in order to be able to reveal value hierarchies which students, social studies teacher candidates and social studies teachers have, together with the reasons for them.

Data Collection Means

An assessment instrument consisted of 4 open ended questions was developed by the researchers with the aim of determining value hierarchies which students, social science teacher candidates and teachers have, by means of in-depth interview.

Study Group

The research was carried out in the universities and some secondary schools located in Ankara, Trabzon and Kastamonu provinces. The research was carried out with the participation of 90 people in total; namely, together with 30 students, 30 teacher candidates and 30 teachers, as to be 10 from each province.

Conclusion, Discussion And Suggestions

It was determined that the most of participants' opinions for value concept, involved in the "*social view*" category, had been stated by the teachers. As for the teacher candidates and students, it is seen that the answers they have given as consistent with the theme of "*individual view*" are more.

In total, among the values mostly included in the ordering of first three ones by the students, it was identified that respect was placed on the top and the values of being fair and honesty followed this value, respectively.

Among the values mostly included in the ordering of first three values in total by the teachers, patriotism was determined to be the first and respectively followed by the values of respect and honesty. The reason for the value of patriotism to take place on the top in this research may be resulted from the fact that participants are prospective teachers in the field of social sciences.

In this research, among the values mostly included in the first three value ordering by the teachers in total, it was determined that love was on the first rank and tolerance, patriotism, attaching importance to the unity of family and honesty followed this value, respectively. It is considered that teachers have brought the values of love, tolerance and attaching importance to the unity of family, which are nourishing the culture of co-existence, forward under the influence of certain reasons such as their taking part in working life, taking on responsibility for the family and having children, etc.

Considering the frequency of ordering the values within the first three by the participants in total, it was identified that the value of respect was preferred by a considerable majority of the participants and this value was on the first rank. It was revealed that the 29 of participants included the value of honesty in their preferences as the second of their first three value ordering and this was followed by the value of patriotism which 28 participants had preferred.

Considering the grounds put forward by the participants for the values of respect and honesty, it was observed that those reasons were subsumed under 6 themes as familial, social, communicative, religious, basic value and gain acceptance.

When the grounds for the value of patriotism presented by the participants were analyzed, it was seen that they were classified under the themes of "love of country, social, familial, accepting as basic value and occupational influence".

Respect is the leading one of values of *the top priority*, which teacher candidates wish to teach primarily to their students. The values of patriotism and love are following this. In this research, while the values of love, tolerance, patriotism, attaching importance to the unity of family and honesty were becoming prominent in teachers' *own value hierarchy* in total, it was determined that the value of respect came to the forefront in ordering of values they wished to teach and that value was followed by patriotism, love, responsibility and tolerance values.

It was determined that students wanted their families to teach themselves the values of respect, honesty and being fair at first and their teachers to teach patriotism and responsibility values.

In line with the information obtained from the research, to carry out comprehensive and thorough researches on the values, not included in the ordering of values by the participants, may be suggested. Researches for protecting the values which are prominent in the value ordering by students, shaping these values as behaviour and ensuring its continuity may be carried out. Within the scope of similar researches, value hierarchy on familial dimension may be also analyzed.